

MOLIYA VA BANK ISHI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BANK-MOLIYA AKADEMIYASI ILMIY JURNALI

O'zbekiston sug'urta bozorining zamonaviy holati va rivojlanish istiqbollari

Kurbonov Said Akbarovich

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi mustaqil tadqiqotchisi

Yozishmalar uchun electron pochta: saidbek0510@gmail.com

Maqola haqida ma'lumot

Annotatsiya

Topshirilgan vaqti: 17.02.2023

Qabul qilingan vaqti: 08.05.2023

Tayanch so'z va iboralar Sug'urta, sug'urta bozori, raqamlashtirish, sug'urta mukofoti, sug'urta to'voni, sug'urtalovchi.

Ushbu maqolada O'zbekiston sug'urta bozorining hozirgi holati va uning rivojlanish istiqbollari tahlil qilingan. Bu borada sug'urta tizimini takomillashtirish va uni sohada amalga oshirish mexanizmlari ham amaliy, ham nazariy jihatdan tahlil qilindi.

Modern situation and development prospects of the insurance market of Uzbekistan

Kurbonov Said Akbarovich

Independent researcher of the Higher School of Business and Entrepreneurship

Corresponding author: email: saidbek0510@gmail.com

ARTICLE INFO

Abstract

Received: 17.02.2023

Accepted: 08.05.2023

Key words: Insurance, insurance market, digitization, insurance premium, insurance compensation, insurer.

This article analyzes the current state of the insurance market of Uzbekistan and its development prospects. In this regard, the mechanisms for improving the insurance system and implementing it in the field were analyzed both practically and theoretically.

Kirish

Respublika suvereniteti e'lon qilingan kundan keyingi yillarda mamlakat hayotining barcha sohalarida, shu jumladan respublika sug'urta bozorida tub o'zgarishlar yuz berdi.

O'zbekistonning so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan iqtisodiy siyosati moliyaviy barqarorlik sharoitida iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshirishga va shu asosda tarkibiy islohotlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan. Sug'urta bozorining rivojlanish darajasi mamlakatning iqtisodiy o'sishi imkoniyatlarini aks ettiradi. Iqtisodiy sub'ektlar o'rtasida risklarni qayta taqsimlashga va jamg'arish orqali zararni qoplashga yordam berish orqali sug'urta umuman iqtisodiyotning

samaradorligini oshirishga imkon beradi va shuning uchun milliy sug'urta tizimini rivojlantirish moliyaviy bozor infratuzilmasini yanada rivojlantirish sohasidagi muhim strategik vazifalardan biridir.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida sug'urta ichki biznesning eng jadal rivojlanayotgan sohalaridan biri hisoblanadi, bozorda sug'urta operatsiyalari hajmi muttasil o'sib bormoqda, sug'urta kompaniyalari respublika iqtisodiyotida tobora muhim rol o'ynamoqda.

Milliy iqtisodiyot tarkibida sanoat, xizmat ko'rsatish sohasi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning jadal o'sishi fuqarolik va kasbiy javobgarlikni sug'urtalashning rivojlangan tizimini nazarda tutadi. Qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish agrar sug'urta sohasida sug'urta mahsulotlarining yangi turlarining

paydo bo'lishiga olib keladi. Shu nuqtai nazardan, 2019 yil 2 avgustda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston sug'urta bozorini isloh qilish va jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida" gi Qarorining qabul qilinishi sug'urta hamjamiyati uchun juda muhim va uzoq kutilgan voqea bo'ldi, chunki bu milliy sug'urta bozorini yanada isloh qilish bilan bog'liq bir qator muammolarni hal qilishga imkon berdi¹.

Adabiyotlar sharhi

Milliy sug'urta bozorini yanada isloh qilishning asosiy yo'nalishi respublikada sug'urta faoliyatini tartibga solish va nazorat qilish asoslarini mustahkamlash bilan bir vaqtda uni raqamlashtirishdir. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, ayniqsa o'tish davri iqtisodiyoti bo'lgan mamlakatlarda tegishli tartibga solish me'yorlari va nazorat choralarisiz amalga oshirilgan raqamlashtirish bozordagi betartiblik holatiga hissa qo'shishi mumkin. Sug'urta - bu milliy biznesning jadal rivojlanayotgan sohasi, ammo shuni ta'kidlash kerakki, mustaqil O'zbekiston sug'urta bozori hali ham uni yanada rivojlantirish samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi muammolarga duch kelmoqda.

Shu munosabat bilan mamlakat sug'urta bozorining hozirgi holatini aniqlash va uning rivojlanish istiqbollarini aniqlash vazifasi ayniqsa dolzarb bo'lib qolmoqda.

Tahlil va natijalar muhokamasi

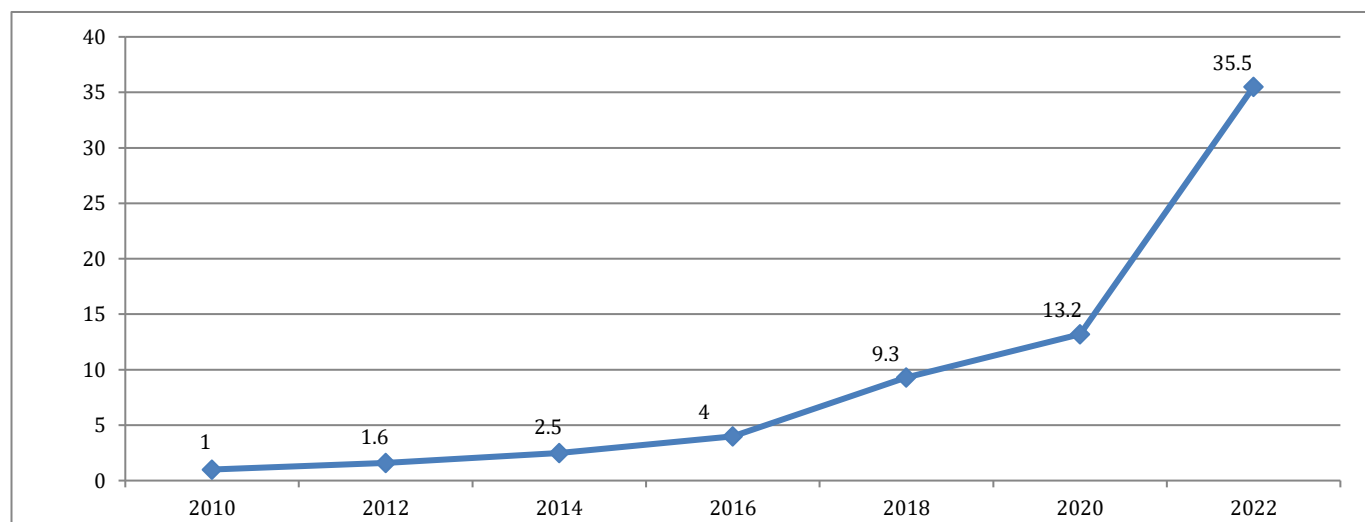
2022 — yil yakunlariga ko'ra, O'zbekiston sug'urta bozorida 41 ta sug'urta kompaniyasi faoliyat yuritgan, ulardan 8 tasi hayotni sug'urtalash sohasida faoliyat yuritgan. Ushbu sug'urta kompaniyalarining hammasi ham sug'urta bozoridagi faol ishtirokchilar emas, 7 sug'urtalovchining sug'urta mukofotlari bo'yicha bozor

ulushi 1% dan kam. So'nggi yillarda sug'urta xizmatlari narxlarini darajasi faqat bozor sharoitlari bilan belgilanadi, bu esa yangi sug'urtalovchilarning bozor ulushini oshirish istagi natijasida sug'urta xizmatlari uchun tariflarni etarli darajada asoslanmagan darajada belgilashga olib keladi. Sug'urta holati O'zbekiston sug'urta bozorini nisbatan ko'p sonli ishtirokchilar va sug'urta mukofotlari stavkalarining pastligi bilan ajralib turadigan "yumshoq" sug'urta bozorlariga kiritishga imkon beradi.

Ma'lumki, sug'urta bozorining asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari:

- yalpi hisoblangan sug'urta mukofoti hajmi;
- yalpi ichki mahsulotdagi yalpi hisoblangan sug'urta mukofotning ulushi;
- aholi jon boshiga sug'urta mukofotni miqdori;
- zararlik koeffitsienti (yalpi sug'urta tovonlarining yalpi hisoblangan sug'urta mukofotiga nisbati).

2016 yildan boshlab O'zbekiston sug'urta bozorining asosiy ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish ularning jadal o'sishini ko'rsatadi: 2016-2022 yillarda yalpi hisoblangan sug'urta mukofotning nominal o'sishining o'rtacha yillik sur'ati yiliga 215%ni tashkil etdi. E'tibor bering, ushbu davrda mamlakat yalpi ichki mahsulotining nominal o'sishining o'rtacha yillik sur'ati 126,9%ni tashkil etdi. Yalpi ichki mahsulot va yalpi hisoblangan sug'urta mukofotning nominal o'sish sur'atlari dinamikasini qiyosiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, 2014 yildan 2020 yilgacha yalpi ichki mahsulotning nominal o'sish sur'atlaridan yalpi hisoblangan sug'urta mukofotning o'sish sur'atlaridan doimiy ravishda oldinda. 2020 yilda yalpi hisoblangan sug'urta mukofotining nominal o'sish sur'ati YalMning nominal o'sish sur'ati 113,4 foizga nisbatan 95,5 tashkil etdi. S&P Global Ratings reyting agentligi ma'lumotlariga ko'ra, pandemiyaning ta'siri 2020 yilda sug'urta mukofotining salbiy o'sish ko'rsatkichlariga ta'sir ko'rsatgan asosiy omil hisoblanadi.²

1-rasm. Yalpi hisoblangan sug'urta mukofotini olish dinamikasi³

1 Постановление Президента Республики Узбекистан № ПП-4412 от 02.08.2019 «О мерах по реформированию и обеспечению ускоренного развития страхового рынка Республики Узбекистан». URL: <http://lex.uz/docs/4459812>.

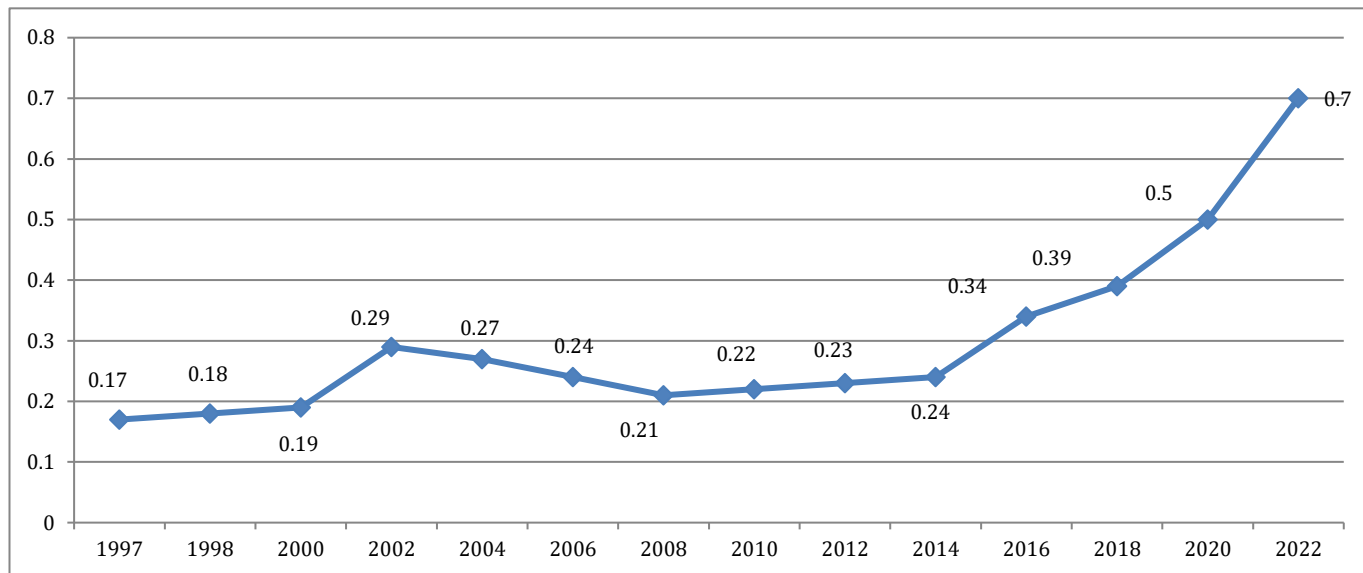
2 Оценка отраслевых и страновых рисков страхового сектора: сектор общего страхования Республики Узбекистан. URL: <https://www.uzdaily.uz/ru/post/57022>

³ <https://www.mf.uz/uz sayt ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlangan>

E'tibor bering, agar 2010-2016 yillarda mukofot tushumlarining yuqori o'sish sur'ati OSAGO va OSGOR kabi majburiy sug'urta turlari hisobiga erishilgan bo'lsa, unda 2018-2022 yillarda o'sish sur'ati mamlakatda O'zbekiston Respublikasi prezidenti Sh. M. Mirziyoyev tashabbusi bilan amalga oshirilayotgan va iqtisodiyotni tubdan isloh qilishga qaratilgan radikal ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar bilan bog'liq edi (1-rasm). Valyuta siyosatini liberallashtirish, kreditlash hajmining o'sishi, uy-joy va

infratuzilma qurilishiga investitsiyalarning ko'payishi sug'urta xizmatlariga talabning o'sishiga, sug'urta mahsulotlarining yangi turlarining paydo bo'lishiga olib keldi.

2022 yilda yalpi sug'urta mukofoti hajmi 6231,7 mlrd so'mni tashkil etdi. (555,1 mln dollar) AQSh). Ulardan 4707,0 mlrd so'm. (VSP umumiy hajmining 76 foizi) umumiy sug'urta bo'yicha, 1504,7 mlrd so'm. (24%) - hayotni sug'urtalash bo'yicha.

2-rasm. Yalpi sug'urta mukofotining YaIMdagi ulushi (%)⁴

Sug'urta bozorining eng muhim makroiqtisodiy ko'rsatkichi bu umumiy sug'urta mukofotlarining ichki yalpi mahsulotga nisbati. Evropa Ittifoqi mamlakatlarida sug'urta mukofotining YaIMga nisbati o'rtacha 8%, Lotin Amerikasi, Sharqiy Evropa va Afrika mamlakatlarida — 2-5%, O'zbekistonda ushbu ko'rsatkichning qiymati so'nggi yillarda 0,32 dan 0,5% gacha bo'lgan, 2022 yil yakunlariga ko'ra yalpi ichki mahsulotdagi sug'urta mukofotining ulushi 0,7%ni tashkil etdi (2-rasm).

Shu bilan birga, rivojlanayotgan bozorlarda aholi jon boshiga o'rtacha sug'urta xarajatlari taxminan 150 dollarni tashkil etadi, shundan 54% hayotni sug'urtalash bo'yicha sug'urta mukofotlari va 46% umumiy sug'urtalash bo'yicha Evropa Ittifoqi mamlakatlarida aholi sug'urtasiga yiliga o'rtacha 3 ming AQSh dollari sarflanadi. Lotin Amerikasi va Sharqiy Evropa mamlakatlarida 200-600 dollar. AQSh va Kanada kabi mamlakatlarda yiliga 4 ming dollardan ortiq. O'zbekistonda 2022-yil yakunlariga ko'ra, har bir aholiga sug'urta mukofoti hajmi atigi 173,0 ming so'mni (ya'ni 15 dollardan sal ko'proq) tashkil etgan bo'lsa, 2019 — yilda ko'rsatkich qiymati 51,29 ming so'mni, 2015-yilda esa 17,57 ming so'mni tashkil etgan.

1998-2022 yillarda umumiy sug'urta sohasida sug'urta mukofotining zararliligini tahlil qilish (sug'urta tovonlarining sug'urta mukofotlariga nisbati) ushbu ko'rsatkichning juda notekis dinamikasini aniqlashga

imkon beradi (3-rasm). Ushbu ko'rsatkichning bunday o'zgarishi sug'urta kompaniyalarining yuqori sifatli anderraytingini yoki ularning sug'urta tovon to'lovlaridan qochishga qaratilgan siyosatini ko'rsatishi mumkin, ularning ba'zilar sug'urta mukofotining 2 foizdan kam zararligiga ega (ya'ni sug'urta mukofotining 100 so'midan sug'urta tovonlari 2 so'mdan kam).

Umumiy sug'urta sohasining sug'urta kompaniyalari o'rtasida yalpi sug'urta mukofotining taqsimlanishini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, umumiy sug'urta bozori monopollashtirish darajasi past bo'lgan bozordir. Buni bozorning konsentratsiyasini o'lchash uchun ishlatiladigan va 2022 yil ma'lumotlariga ko'ra 5,8 foizni tashkil etgan Herfindal-Xirshman indeksi ham tasdiqlaydi.

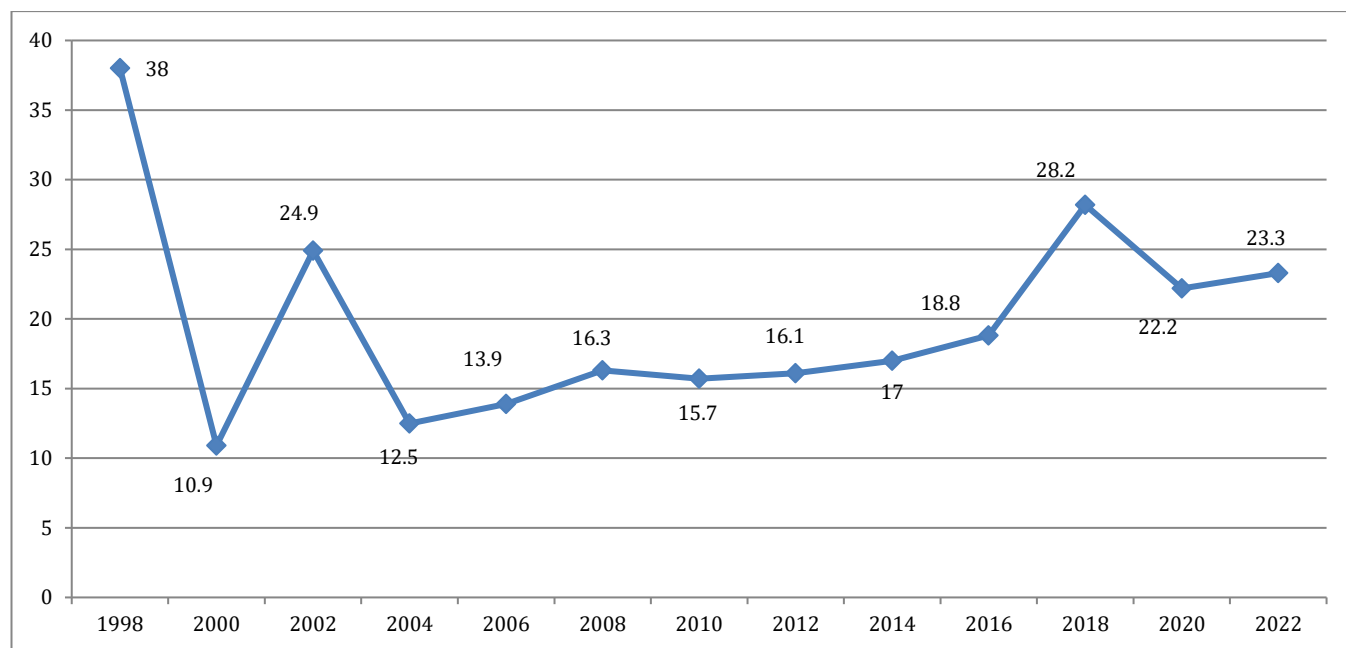
Davlat ishtirokidagi sug'urta kompaniyalari bir necha yillar davomida etakchi bo'lib kelmoqda, ammo ularning mamlakat sug'urta bozori sharoitlariga ta'siri yildan-yilga pasayib bormoqda. Shuni ta'kidlash kerakki, 2017-2022 yillar davomida umumiy sug'urta sohasida davlat ishtirokidagi kompaniyalarning umumiy ulushi 1,5 baravar kamaydi (1-jadvalga qarang).

Rivojlangan mamlakatlarda sug'urta bozoridagi vaziyat monopollashtirish nuqtai nazaridan bozor holatda hisoblanadi, kachonki jami sug'urta mukofotining asosiy

⁴ <https://www.mf.uz/oz/sayt/ma'lumotlari/asosida/muallif/tomonidan/tayyorlangan>

⁵ Азимов Р.С. Страхование в Узбекистане: история, современное состояние, вызовы в процессе развития, страхование внешнеэкономической деятельности. – Т: "TURON-IQBOL", 2021, 168с.

qismi o'n yoki undan ortiq raqobatchilar tomonidan ishlab chiqarilsa.

3-rasm.. Umumiy sug'urta tarmog'ida sug'urta mukofotining zarar ko'rsatish koeffitsiyenti dinamikasi (%)⁶

Shu bilan birga, ulardan birining eng katta ulushi sug'urta mukofotining umumiy hajmining 31 foizidan, ikkitasi 44 foizdan, uchasi 54 foizdan va to'rttasi 64 foizdan oshmasligi kerak. O'zbekiston sug'urta bozorining hozirgi holati yuqoridagi talablarga javob beradi (1-jadval). E'tibor berib, sug'urta bozori barqaror o'sish sur'atlarini ko'rsatsa-da, sug'urta hali aholi va xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning mulkiy manfaatlarini himoya qilish tizimida o'z o'rnini egallamagan. Uning keyingi rivojlanishi raqamlashtirishni kengaytirish va uning me'yoriy-huquqiy va tashkiliy asoslarini takomillashtirish bo'yicha bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirishni talab qiladi.

Shunday qilib, bugungi kunda O'zbekiston sug'urta bozorining holati quyidagi ijobiy tendentsiyalar bilan ajralib turadi:

- umumiy sug'urta mukofoti hajmining yuqori o'sish ko'rsatkichlari (har yili kamida 10%)

- umumiy sug'urta tarmog'ida bozorda 40 ta sug'urta kompaniyasi, shu jumladan ulardan uchasi – davlat ishtirokida, 20 yildan ortiq vaqtdan beri ichki sug'urta bozorida faoliyat yuritib kelayotgan va aslida milliy brendlar-"Uzinsurans" aksiyadorlik kompaniyasi (sobiq "o'Zagrosugurta") va "o'zbekinvest" eksport-import sug'urta kompaniyasi, shuningdek, hayotni sug'urtalash sohasidagi 8 ta kompaniya;

- mamlakatning barcha mintaqalarida filiallar, vakolatxonalar va sug'urta agentlari tarmog'i orqali sug'urtalovchilarning yuqori darajadagi ishtiroki;

- ko'p sonli sug'urta agentlari mavjudligi (7 mingdan ortiq).

2017-2022 yillarda umumiy sug'urta sohasida bozor ulushi bo'yicha yetakchi kompaniyalar⁷

Kompaniyalar	Bozor ulushi, %					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. "Apex Insurance" AJ	-	0,004	2,3	6,4	6,1	12,3
2. "Uzbekinvest" EISK AJ	14,1	14,1	16,5	14,0	10,1	12,0
3. "Uzagrosugurta" AJ	14,5	14,4	14,6	9,5	4,7	5,9
4. "Kafolat" AJ	8,7	8,7	8,7	8,0	5,8	5,4
5. "Gross insurances" AJ	8,8	8,8	12,8	13,4	6,5	4,6
6. "My Insurance" AJ	-	-	2,3	5,4	6,1	4,1
7. "Kapital sug'urta" AJ	2,7	3,4	2,7	2,6	3,3	2,7
8. "ASKO-VOSTOK" AJ	1,4	1,7	1,8	1,9	2,0	2,6
9. "Euroasia Insurance" AJ	3,3	3,8	7,5	7,7	3,6	2,3
10. "KAFIL SUG'URTA" AJ	1,4	1,6	2,3	2,7	3,1	2,3

⁶ <https://www.mf.uz/oz> sayt ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlangan

⁷ По данным сайта www.mf.uz

Xulosa va takliflar

O'tkazilgan tadqiqotlar milliy sug'urta bozorining rivojlanishidagi bir qator ijobiy tendentsiyalarni aniqlashga imkon berdi. Biroq, ijobiy tendentsiyalar bilan bir qatorda, mahalliy sug'urta bozori rivojlanishining salbiy tomonlarini ham qayd etish kerak:

- sug'urta bozorining asosiy islohotchisi davlat bo'lmoqda, «bozorning ko'rinmas qo'li» amalda ishlamayapti;

- sug'urta mukofotlari majburiy va shartli sug'urta turlari hisobiga o'sib bormoqda, O'zbekiston sug'urta bozorida o'sishning asosiy omillari mahalliy tijorat banklaridir;

- mahalliy sug'urtalovchilarda respublika aholisiga mo'ljallangan sug'urta mahsulotlarini sotish kanallari deyarli yo'q, sug'urta kompaniyalari asosan korporativ mijozlar bilan ishlaydi, sug'urtaning jamg'arib boriladigan turlari «ish haqi» ko'rinishidagi sug'urtani amalga oshirishgan edi;

- mahalliy sug'urtalovchilar mamlakatda sug'urta madaniyati darajasini oshirish uchun yetarli darajada ishlamayaptilar.

Sug'urtani rivojlanishga to'sqinlik qilayotgan mahalliy sug'urta bozorining asosiy muammolari qatoriga quyidagilar kiradi:

- xususiy va kichik biznes vakillari, shuningdek, aholi o'rtasida sug'urta madaniyati darajasining pastligi. Bu holda sug'urta madaniyati sug'urta uchun ketgan moliyaviy xarajatlarni maqsadga muvofiq va kerakli ekanligini ongli ravishda idrok etishni anglatadi;

- aholini sug'urta bilan qamrab olish darajasining pastligi (ixtiyoriy turlar bo'yicha chakana sotuvlarning nihoyatda kichik hajmi);

- majburiy sug'urta turlarining rivojlanmaganligi;

- aksariyat sug'urta kompaniyalarining zaif kapitallashuvi;

- fuqarolarning hayoti va sog'lig'i sug'urtasining yetarli darajada rivojlanmaganligi;

- yuridik va jismoniy shaxslarning joriy va istiqboldagi ehtiyojlarini aks ettirmaydigan, amalda taklif etilayotgan sug'urta xizmatlarining turlari cheklanganligi;

- sug'urta faoliyatini, ayniqsa, majburiyatlar va zaxiralar nisbati me'yori masalalarida davlat tomonidan tartibga solish va nazorat qilishning yetarli darajada emasligi;

- sug'urtaning majburiy turlari bo'yicha sug'urta tariflarining davlat tomonidan asossiz cheklanishi;

- O'zbekiston sug'urta bozorining o'z-o'zini tartibga soluvchi, zamonaviy, samarali faoliyat yurituvchi tashkilotining amalda yo'qligi. yo'qligi.

Yuqoridagi aytib o'tilganlar asosida O'zbekiston sug'urta bozorining rivojlantirish chora-tadbirlar majmuasiga quyidagi takliflar kiritildi:

1. Aholining sug'urta madaniyatini rivojlantirish bo'yicha 3 yillik faol reklama va marketing kompaniyasini o'tkazishni nazarda tutuvchi keng ko'lamli Davlat dasturini ishlab chiqish va amalga oshirish.

2. Kichik va xususiy tadbirkorlik sub'ektlarini sug'urta institutiga quyidagilar yordamida faol jalb etish:

- a) kichik va xususiy tadbirkorlik sub'ektlari vakillarini

- qiziqtiradigan ishonchli, zamonaviy sug'urta mahsulotlarini ishlab chiqish;

- b) sug'urta xizmatlarining maqsadli marketingini o'tkazish;

- v) sug'urtaning ushbu istiqbolli yo'nalishini rivojlantirish uchun davlat miqyosida rag'batlantiruvchi omillarni joriy etish.

3. Sug'urta biznesini kichik va xususiy tadbirkorlik sub'ektlari va aholi kesimida raqamlashtirish bo'yicha kompleks rag'batlantirish chora-tadbirlarini ishlab chiqish va amalga oshirish hamda mijozlarga xizmat ko'rsatishning asosiy hajmini onlayn rejimga o'tkazish.

4. Sug'urta kompaniyalari tomonidan sug'urta majburiyatlarini bajarishning aniq, tiniq va qat'iy qoidalarini ishlab chiqish, shuningdek, majburiyatlar buzilgan taqdirda sug'urta tashkilotlarining majburiyatlarini qat'iy qoidalar asosida so'zsiz bajarishni nazarda tutuvchi qattiq jazo choralari qo'llash, sug'urta kompaniyalarining mijozlari o'zlarining manfaatlarini himoya qilish bo'yicha murojaatlarini ko'rib chiqishning puxta o'ylangan tartiblarini ishlab chiqish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Sug'urta faoliyati to'g'risida", 23.11.2021 yildagi O'RQ-730-son O'zbekiston Respublikasining Qonuni, <https://lex.uz/uz/docs/-5739117>
2. "2022 - 2026-yillarga mo'ljallangan yangi o'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni, <https://lex.uz/uz/docs/-5841063>.
3. "O'zbekiston respublikasining sug'urta bozorini isloh qilish va uning jadal rivojlanishini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 2-avgustdagi PQ-4412-son qarori, <https://lex.uz/uz/docs/-4459802>
4. R.Azimov. Straxovanie v Uzbekistane: istoriya, sovremennoe sostoyanie, vizovi v prosesse razvitiya, straxovanie vneshneekonomicheskoy deyatel'nosti. - T:"TURON-IQBOL", 2021, 168s.
5. Arxipov A.P. Straxovanie. Sovremenniy kurs: uchebnik/ A.P.Arhipov, pod red. Ye.V. Kolomina. -M.: Finans i statistika, 2007. -416s.
6. Shennaev X.M. Perspektivi razvitiya straxovogo rinka Respubliki Uzbekistan v usloviyax modernizatsii ekonomiki. <https://cyberleninka.ru/article/n/perspektivy-razvitiya-strahovogo-rynka-respubliki-uzbekistan-v-usloviyah-modernizatsii-ekonomiki>.
7. <http://www.mf.uz>
8. <http://www.UzReport.com>
9. <http://www.agros.uz>
10. <http://www.uzbekinvest.uz>